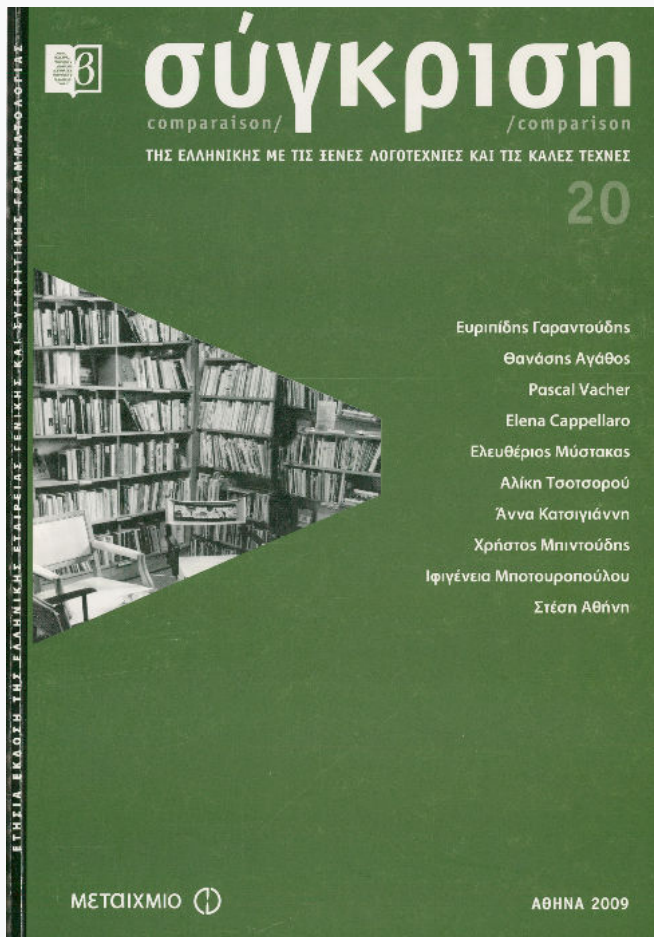

Σύγκριση

Τόμ. 20 (2009)

Γλώσσα και ισότητα των φύλων στη σύγχρονη Γαλλία: πολιτικοϊδεολογικοί προβληματισμοί. Μαρία Μενεγάκη, Λουκία Ευθυμίου, Όταν οι γυναίκες της Γαλλίας αναζητούσαν το όνομα... ή γιατί η γλώσσα τις ήθελε αόρατες

Ιφιγένεια Μποτουροπούλου

doi: [10.12681/comparison.67](https://doi.org/10.12681/comparison.67)

Copyright © 2017

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μποτουροπούλου Ι. (2017). Γλώσσα και ισότητα των φύλων στη σύγχρονη Γαλλία: πολιτικοϊδεολογικοί προβληματισμοί. Μαρία Μενεγάκη, Λουκία Ευθυμίου, Όταν οι γυναίκες της Γαλλίας αναζητούσαν το όνομα. ή γιατί η γλώσσα τις ήθελε αόρατες. *Σύγκριση*, 20, 225–228. <https://doi.org/10.12681/comparison.67>

Βιβλιο-συγκρίσεις

Γλώσσα και ισότητα των φύλων στη σύγχρονη Γαλλία: πολιτικοϊδεολογικοί προβληματισμοί

Μαρία Μενεγάκη, Λουκία Ευθυμίου, *Όταν οι γυναίκες της Γαλλίας αναζητούσαν το όνομα... ή γιατί η γλώσσα τις ήθελε αόρατες*, Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2009, 223 σελίδες

Πρόκειται για μια καλαίσθητη έκδοση 223 σελίδων, καρπός πολυετούς έρευνας των δύο συγγραφέων. Η μονογραφία αποτελείται από Εισαγωγή, τρία μέρη με επτά κεφάλαια, Επίλογο και δύο Παραρτήματα.

Σε μια κατατοπιστική Εισαγωγή (σσ. 17-21) εκτίθεται η προβληματική της εργασίας, η οποία έχει ως αφηγήτρια τη θέση της στενής διασύνδεσης γλώσσας και πολιτισμού: Η γλώσσα αντικατοπτρίζει νοοτροπίες, ήθη και ιδεολογίες, συμμετέχει δε στη συγκρότηση ταυτότητων. Το ευρύ αυτό πεδίο περιορίζεται στη διερεύνηση, από ιστορική σκοπιά, της πορείας προς την εναρμόνιση της γαλλικής γλώσσας στην όλο και πιο έντονη παρουσία του γυναικείου φύλου στη δημόσια σφαίρα. Προσδιορίζονται, επίσης, οι θεματικοί άξονες της μελέτης, η οπτική της, καθώς και τα χρονικά της όρια, που εκτείνονται από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι και την Πέμπτη Γαλλική Δημοκρατία.

Το Πρώτο Μέρος (Κεφάλαια 1-3, σσ. 23-61) πραγματεύεται το ζήτημα από τη γένεσή του κατά τη Γαλλική Επανάσταση ως τα μέσα της Τρίτης Γαλλικής Δημοκρατίας.

Το πρώτο κεφάλαιο, «Η Γαλλική Επανάσταση και τα δικαιώματα της γυναίκας» (σσ. 25-31), ανασυνθέτει κατ' αρχάς τον «πολιτικό» αγώνα των γυναικών της Γαλλικής Επανάστασης με προεξάρχουσα την Ολέμπ ντε Γκουζ, η οποία, με τη *Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολιτίδος* του 1791, έθεσε υπό αμφισβήτηση την οικουμενικότητα της *Διακήρυξης* του 1789. Κατόπιν, ερευνάται η σύνδεση που κάνει ο Σαρλ Φουριέ στην κοινωνική θεωρία του, ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα, ανάμεσα στην ισότητα των φύλων στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο και στη διακριτή αναφορά τους στο λόγο.

Το δεύτερο κεφάλαιο, «Αφύπνιση της συλλογικής γυναικείας συνείδησης: 1830-1848» (σσ. 32-44), έχει ως επίκεντρο τη διερεύνηση του ζητήματος κατά την εικοσαετία της Ιουλιανής Μοναρχίας έως και την ανάρρηση της Δεύτερης Γαλλικής Δημοκρατίας. Η έρευνα εστιάζεται, σε ένα πρώτο επίπεδο, στη δράση της Φλορά Τριστάν, εντάσσοντάς τη στο ευρύτερο ιδεολογικό πλαίσιο της εποχής. Μέσα από την ενδελεχή μελέτη των κειμένων της, αναδεικνύονται οι θέσεις της γαλλίδας σο-

σιαλίστριας ως προς το θέμα και συνδέονται με εκείνες του Φουριέ. Ο δεύτερος σημαντικός σταθμός αυτής της περιόδου είναι η καθιέρωση της «καθολικής ψηφοφορίας» αποκλειστικά για τους άνδρες το 1848, η οποία εγκαινιάζει, από την πλευρά των Σενσιμονιστριών, τη μερική ρήξη του γυναικείου κινήματος με το σοσιαλισμό και το εργατικό κίνημα. Επίσης, αναδεικνύεται η ύπαρξη ενός γλωσσικού οπλοστασίου, κληροδοτημένου από τους / τις προδρόμους της επαναστατικής περιόδου, στο οποίο προστρέχει το γυναικείο κίνημα της εποχής εκείνης.

Το τελευταίο κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους, «Φεμινιστικοί προβληματισμοί και γλωσσικά ζητήματα στα τέλη του 19ου αιώνα» (σσ. 45-61), φέρνει στο φως τον αγώνα για ισόρροπη παρουσία των δύο φύλων στο λόγο από πρωταγωνίστριες του οργανωμένου φεμινιστικού κινήματος της Τρίτης Γαλλικής Δημοκρατίας: Μαρία Ντερέμ, Μαρί-Λουίζ Γκανιέρ και Ιμπερτίν Οκλέρ. Το ενδιαφέρον έγκειται στο γεγονός ότι οι γυναίκες αυτές, παίρνοντας τη σκυτάλη από τις φεμινίστριες των προηγούμενων γενιών, είχαν πλέον πλήρη συνείδηση ότι η γλώσσα είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον πολιτισμό ενός λαού και με τη θέση που κάθε φύλο κατέχει στο πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι.

Το Δεύτερο Μέρος εξετάζει την εξέλιξη του ζητήματος κατά τον 20ό αιώνα (σσ. 63-102). Στα δύο κεφά-

λαια που το απαρτίζουν (τέταρτο και πέμπτο), προβάλλεται εύστοχα ο εμπλουτισμός του προβληματισμού με το πέρασμα της ενασχόλησης με το θέμα από το χώρο των κοινωνικών στοχαστών και των ακτιβιστριών σε εκείνον της υπό ανάπτυξη γλωσσολογικής επιστήμης.

Το τέταρτο κεφάλαιο, «Τα δοκίμια γραμματικής» (σσ. 65-80), έχει ως αντικείμενο τη μελέτη συγγραμμάτων γραμματικής που εκδόθηκαν τον 20ό αιώνα. Ενδιαφέρον είναι ότι οι συντάκτες τους προέρχονται από διάφορους χώρους της επιστήμης: φιλόλογοι, αρχιτέκτονες, γιατροί κλπ. Διακρίνονται δύο τάσεις, ανάλογα με τις απόψεις που διατυπώνονται σχετικά με το ζήτημα του σχηματισμού του θηλυκού γένους για επαγγέλματα και αξιώματα κύρους. Στην πρώτη τάση ανήκουν όσοι συντάσσονται με αυτό που ονομάζεται «επιταγή της “ορθής χρήσης”», αγνοώντας τις εξελίξεις που είχαν ήδη δρομολογηθεί στην οικονομική και την κοινωνική ζωή και τις ιδεολογικές ζυμώσεις που επακολούθησαν μετά τις πολεμικές συρράξεις του αιώνα αυτού. Στη δεύτερη τάση εντάσσονται προοδευτικότεροι επιστήμονες, οι οποίοι είναι ευνοϊκοί στη δημιουργία θηλυκών τύπων για επαγγέλματα και αξιώματα που ασκούσαν παραδοσιακά από τους άνδρες, δεδομένων των επαγγελματικών και πολιτικών κατακτήσεων των γυναικών. Παράλληλα επισημαίνουν τους ψυχο-

λογικούς ανασχετικούς παράγοντες που εξηγούν και τις γλωσσικές αντιστάσεις.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, με τίτλο «Η αμφισβήτηση του αξιώματος της υπεροχής του αρσενικού» (σσ. 81-102), το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην εμπλοκή και συμβολή, κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, γυναικών γλωσσολόγων στην προώθηση της γλωσσικής ισότητας στα πλαίσια ενός αναπτυσσόμενου γυναικείου κινήματος. Μέσα από τις θέσεις τριών επιστημόνων, οι οποίες ακολουθούν τη γραμμή που είχαν χαράξει οι φεμινίστριες της Τρίτης Γαλλικής Δημοκρατίας, αναδεικνύεται η κοινωνική και πολιτιστική διάσταση του γλωσσικού συστήματος, αποδομείται η ανδροκρατική εικόνα του κόσμου και συμπεραίνεται ότι η γαλλική γλώσσα έχει τη δυνατότητα να εκφράσει τη νέα έμφυλη κοινωνία.

Το Τρίτο Μέρος, «Προς μια πολιτική γλωσσικής ισότητας» (σσ. 103-149), πραγματεύεται μιαν άλλη διάσταση του θέματος, εκείνη της ανάπτυξης και της εφαρμογής μιας κρατικής γλωσσικής πολιτικής ως προς το ζήτημα αυτό, κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Αποτελείται από δύο κεφάλαια.

Το έκτο κεφάλαιο, «Γλωσσική πολιτική στη Γαλλία και άλλες γαλλόφωνες περιοχές» (σσ. 105-129), εξετάζει αφενός το σχεδιασμό μιας γλωσσικής μεταρρύθμισης στη Γαλλία, ο

οποίος διέρχεται από δύο φάσεις: 1984-1986 και 1991-1998, αφετέρου τη διεπίδραση ανάμεσα στη μητρόπολη της γαλλοφωνίας και άλλες γαλλόφωνες περιοχές στον συγκεκριμένο τομέα αλλά και τη θέση αναφοράς που κατέχει η πολιτική αυτή σε μεταγενέστερες πρωτοβουλίες διεθνών οργανισμών.

Στο έβδομο κεφάλαιο (σσ. 130-149), ενδιαφέρον παρουσιάζει ο «Απολογισμός μιας γλωσσικής μεταρρύθμισης» στη διοίκηση –η οποία ούτως ή άλλως ελέγχεται από την κυβέρνηση–, στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στη λεξικογραφία και στο χώρο της εκπαίδευσης. Καταλήγει στη διαπίστωση ότι σε όλους αυτούς τους χώρους –με εξαίρεση τα εξόχως συντηρητικά εκπαιδευτικά εγχειρίδια– υπάρχει αισθητή πρόοδος μετά το 1998.

Στον Επίλογο (σσ. 151-154), τέλος, κατατίθενται τα συμπεράσματα αυτής της ιστορικής αναδρομής: Παρά το γεγονός ότι η έλλειψη πιστοποιημένων θηλυκών τύπων για κάποια επαγγέλματα και αξιώματα διαιωνίζει εν μέρει την ανδροκρατική εικόνα του κόσμου, η ιοόρροπη εκπροσώπηση των δύο φύλων στη γλώσσα έχει πλέον επιβληθεί.

Τα δύο Παραρτήματα, τα οποία παραπέμπουν στις ίδιες τις πηγές, συμπληρώνουν τη μονογραφία φωτίζοντας ορισμένες σημαντικές πτυχές του ζητήματος. Το πρώτο Παράρτημα (σσ. 157-176), όπου παρουσιάζονται

συγκριτικοί πίνακες διαδοχικών εκδόσεων τριών μεγάλων γαλλικών λεξικών και ενός γαλλοελληνικού (Κάουφμαν), πιστοποιεί την πρόοδο που χαρακτηρίζει το χώρο της λεξικογραφίας ως προς τη διακριτή καταγραφή ουσιαστικών επαγγελμάτων και αξιωμάτων και στα δύο γένη. Στο δεύτερο Παράρτημα (σσ. 177-195) γίνεται η ανασύνθεση της δημόσιας συζήτησης γύρω από το θέμα μέσα από σημαντικά κείμενα του 19ου και του 20ού αιώνα, μεταφρασμένα στα ελληνικά από τις συγγραφείς της μελέτης: α) άρθρα δημοσιευμένα στον Τύπο κατά τα τέλη του 19ου αιώνα, β) ανοικτή επιστολή της Γαλλικής Ακαδημίας (1998), γ) νομοθετικά κείμενα, όπως η εγκύκλιος Φαμπούς (1986), η εγκύκλιος Ζοσπέν (1998), καθώς και η ευρωπαϊκή «Σύσταση» του Συμβουλίου των Υπουργών (1990) στα κράτη μέλη για την εξάλειψη του σεξισμού στη γλώσσα.

Η μελέτη κλείνει με το χρήσιμο Ευρετήριο ονομάτων (σσ. 221-223) και εκτενή Βιβλιογραφία (σσ. 197-220), η οποία περιλαμβάνει δοκίμια γραμματικής, λεξικά, οδηγούς έμφυλης σύνταξης, σχολικά εγχειρίδια, καθώς και ιστορικά κείμενα, φιλοσοφικές-κοινωνιολογικές μελέτες, περιοδικό Τύπο, διοικητικά έγγραφα (νόμους, εγκυκλίους κλπ.).

Πρόκειται για μια επιστημονική εργασία απολύτως πρωτότυπη, η οποία χαρακτηρίζεται από συνθετική αρτιότητα και σαφήνεια έκφρασης. Συγχρόνως, είναι άκρως ενδιαφέρουσα γιατί θίγει ένα καιρίο ζήτημα, αλλά και αποκαλυπτική γιατί «βάζει το δάκτυλο επί τον τύπον των ήλων».

Ιφιγένεια Μποτουροπούλου
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας
και Φιλολογίας